

OD ISTOG PISCA

BABA ANUJKA

ŠIMON
A. ĐARMATI

LELA FATALNA

Prva starleta
Kraljevine Jugoslavije

■ Laguna ■

Copyright © 2023, Šimon A. Đarmati

Copyright © 2023 za srpsko izdanje, LAGUNA

**LELA
FATALNA**

SADRŽAJ

PREDGOVOR	11
ZASEDANJE NARODNE SKUPŠTINE.	15
Postupanje sa pritvorenicima u Glavnjači	19
O gospođici Leli Salević	23
Demanti iz Uprave grada	29
Ispravka Bore Matića, časovničara	34
Slučaj Ljubice Ljubičić	36
Pismo i izjava frizera i damen-frizera	39
ŽIVOT JELISAVETE LELE SALEVIĆ	41
Detinjstvo	41
Školovanje.	45
Napuštanje škole	47
Na pijaci u Šapcu	48
Odlazak u Beograd i rad u štampariji.	52

Prvo proterivanje	55
Lela manikirka i njena prva ljubav	58
FATALNI SUSRET SA MOISOM ASEOM.	62
Zaljubljanje	65
Promena posla i bračna ponuda	68
Zaslepljenost Moisa Asea i zabrinutost prijatelja .	70
Anonimno pismo.	76
Kod Lele	78
Odlazak u sinagogu.	81
Put u Skoplje i porodična rasprava	83
Obilazak rudnika i povratak u Skoplje	87
Povratak u Beograd.	90
Boravak na Bledu	92
Skandal u hotelu <i>Palas</i>	95
Kupovina vile	99
Pisma Leli	104
Pripreme za razvod.	111
Odlazak u Solun	114
Ubistvo	115
ŽIVOT BEZ MOISA ASEA.	121
Borba za vilu	126
Lela pred sudom	135
Potucanje po sudovima	141

NOVI PROGON I UDAJA LELE SALEVIĆ	145
Boravak u Užicu	158
Lelino venčanje	160
Neuspeo brak	167
Pred sreskim sudom	176
Lelin odlazak	185
POSLASTICA ZA KRAJ	187
POGOVOR.	191
Izjave zahvalnosti	195
<i>O autoru.</i>	197

PREDGOVOR

Jelisaveta Lela Salević je u kratkom periodu svoga života, tridesetih godina prošlog veka, napravila pravu američku karijeru. Da je živela ovih naših godina, bila bi bez svake sumnje prava starleta. Kao što su neki američki milioneri dvadesetak godina pre nego što su to postali prodavali pertle na ulicama, a naši savremeni bogataši figure „kineskih zelenih žaba“, tako je i ova devojka prodavala na pijaci i raznosila grožđe u fišecima po šabačkim ulicama, da bi, slobodnijeg ponašanja i odevanja, nekoliko godina kasnije u Beogradu, iz temelja ljuljala brakove našeg „otmenog“ i „visokog“ društva. To je zapravo stari problem sukoba onih odozdo sa onima gore, neka vrsta prirodne odmazde lepih i siromašnih, zahvaljujući kojoj su, u starije vreme, cirkuske igračiце postajale svemoćne carice ili makar žene od ogromnog uticaja.

Salevićeva nije uzletela tako visoko jer su njena krila bila slabašna, ali je iz sirotinjskih rita, možda i ne i naročito siromašnih jer joj je otac bio cenjeni krojač, a šira

familija poznata i ugledna, uletela u svilu i skupocena krzna. To je za nju bilo sasvim dovoljno. Ova devojka je uspjela da uzburka mrtve vode tuđih života i da stavi u pokret milione jezika, koji su je ogovarali potajno joj se diveći. Uspjela je da postane atrakcija, da privlači pažnju svuda gde se kretala i izaziva pometnju i nemire.

Svaki put kada bi predstavljala smetnju, a naročito kada su se u nju zaljublivali sinovi viđenijih ljudi, ona bi po kratkom postupku, čak i bez prava uvida u greh koji je počinila – ako ga je počinila jer nije ona jurila već su za njom jurili – bivala prognana u mesto rođenja Ivanjicu, da ne razvraća i ne upropašćuje „čedne“ brakove beogradske i ostalih čaršija koje su obilovale „uglednim“ i „viđenim“ muževima pored kojih su njihove žene patile.

Sveža, puna mladalačkog života ona je zapinjala za oko razvrćenim i istrošenim bogatašima, koji su hteli da za novac kupe sve, pa i ono što im je priroda logikom svojih zakona oduzela. Bacali su nemilice novac da dobiju njene draži. Ljudi od pedeset godina napuštali su svoje porodice i sve bacali pod noge samo da imaju tu sirotu devojku.

I čudio se licemerni svet što je demonskoj sili i moći novca podlegla jedna sirota devojka iz Ivanjice, a nije se setio da pogleda oko sebe i vidi koliko se takozvanog uglednog sveta i muškog i ženskog na razne načine prodaje, iz istih motiva kao i ova devojka, pa se niko nije javio da javno baca blato na njih, kao što su to činili sa Lelom.

I koliko je pritvorstva i laži bilo u svemu tome.

Ako je ta devojka „propala“, ona je propala u Beogradu i zašto su je onda slali u Ivanjicu? Ona je onakva kakvom su je predstavljali pripadala Beogradu, a ne čestitoj Ivanjici.

A porodica Salević iz koje je poticala bila je jedna od zaista uglednijih. O tome svedoči, između ostalog, i čitulja

koja je objavljena 13. marta 1909. godine u listu *Pravda* u vreme kada su ovakva oglašavanja nečije smrti bila prava retkost. Čitulja je data povodom smrti Petra Salevića, zemljoradnika, starešine porodične zadruge, koji je posle kratkog i teškog bolovanja preminuo u Dobrom Dolu 26. februara u šezdeset četvrtoj godini. Među ožalošćenima bili su, osim supruge, četiri sina, četiri kćeri, brat, tri sestre, pet sinovaca, među kojima i Cvetko, otac Lele Salević.

Lela, prava lepotica, koja je zasigurno imala nešto više od lepote, našla se u jednom trenutku u kandžama političara, kriminalaca, vračara a da sama nije bila svesna da je postala instrument razračunavanja različitih interesnih grupa.

Život Lele Salević, pratile su sve najvažnije novine tog vremena. Nijedan od onih muškaraca sa kojima je pre rata javno dovođena u vezu nije umro prirodnom smrću. Uključujući tu i njenog prvog zakonitog muža. Ona je u novinama praćena sve negde do početka Drugog svetskog rata, a onda joj se u štampi izgubio trag. Hoću da verujem da je ostatak života proživela srećna i zadovoljna. Umrla je 7. marta 1989. godine u Beogradu, u sedamdeset osmoj godini i sahranjena na Novom groblju.

Mnoge sam knjige napisao. Čini mi se da me pri pisanju nijedne od njih nije obuzimalo uzbuđenje slično onom koje me je držalo i ispunjavalo pri pisanju ove. Naravno, od nje ne bi bilo ništa bez razumevanja, strpljenja i podrške moje supruge Danice i sjajne Snežane Krstanovski. Hvala im na tome.

ZASEDANJE NARODNE SKUPŠTINE

Oštru borbu protiv vlade opozicija je u Narodnoj skupštini spremala za sednicu koja je bila predviđena za 29. februar 1928. godine. U okviru nje poslanici Seljačko-demokratske koalicije gospoda Sava Kosanović, Srđan Budisavljević i Đuro Kempelja podneli su Predsedništvu Narodne skupštine jedan hitan predlog rezolucije, u kojoj se tražila skupštinska anketa radi ispitivanja stanja u Upravi Grada Beograda, konkretno u njenom istražnom zatvoru, poznatoj Glavnjači. U obraćanju predsedništvu Narodne skupštine stajalo je:

Povodom diskusije, koja je vođena u Narodnoj skupštini 25. novembra 1927. godine o stanju u Upravi Grada Beograda, zastupnik ministra unutrašnjih dela,* odbijajući predlog opozicije koja je tražila anketu, odgovorio je:

* Ministar bez portfelja Velja Popović.

„Ali mogu da uverim Narodnu skupštinu da će Kraljevska vlada sve učiniti i preduzeti, i već čini u tom pravcu, da se sve to [što je izneseno o Upravi grada – prim. aut.] ispravi.“

Međutim, ne samo da se nije ništa popravilo u zatvoru beogradske Uprave grada i u postupku sa hapšenjcima nego su posle toga izbili na javu, naročito u procesima koji su u poslednje vreme vođeni i u člancima g. Dobroslava Jevđevića* u novinama, tako teško dokumentovani dokazi da je bezuslovno potrebno u interesu ugleda zemlje, humaniteta i kulture, da Narodna skupština u smislu člana 61. i 62. Poslovnika donese sledeću Rezoluciju:

„Narodna skupština izabire anketu od 7 članova, koja će ispitati stanje u Upravi Grada Beograda i o tome u roku od mesec dana podneti izveštaj Narodnoj skupštini.

Ova rezolucija molimo da se oglasi za hitnu, a hitnost će se obrazložiti u Narodnoj skupštini.“

Radićevci i samostalni demokrati podneli su na skupštinskoj sednici 25. novembra 1927. godine predlog da Skupština odredi anketu koja će ispitati

* Dobroslav Jevđević (1895–1962), bosanski Srbin, političar. Pridružio se Mladoj Bosni i bio prijatelj Gavrila Principa. Bio je direktor lista *Vidovdan*, politički sekretar Orjuna (Organizacija jugoslovenskih nacionalista) i samozvani četnički vojvoda u Hercegovini tokom Drugog svetskog rata.

stanje u beogradskoj Glavnjači. Većina je odbila taj predlog. Diskusija po ovom pitanju je bila neobično interesantna i burna. Inicijator predloga dr Sekula Drljević u toku svoga govora došao je u oštar sukob sa radikalskim i demokratskim poslanicima iz Crne Gore. Stvorila se neka vrsta crnogorskog parlamenta. Iznete su sve ružne strane prošlosti. Kako je sâmo pitanje Glavnjače uzbudilo duhove, crnogorski vatretni temperament razbuktao je uzajamne strasti, tako da je došlo do gušanja i tuče.

Imalo se blagodariti nekolicini samostalnih demokrata i radikalnom poslaniku g. Kobasici što je izbegnuto prolivanje krvi, jer je dr Drljević, kad je na njega hteo da juriša dr Nikola Škerović, počeo da vadi svoj revolver.

O ovom predlogu Rezolucije raspravljalo se pre prelaska na dnevni red. Nastojanja Seljačko-demokratske koalicije bila su deo borbe u pravcu stvaranja jedne koncentracione vlade na bazi koju su istakli Stjepan Radić i Svetozar Pribičević.

U javnosti je više puta naglašavano da je Glavnjača ruglo prestonice, velika grobnica živih. Nikakvi razlozi nisu mogli da objasne zašto je Glavnjača takva, i nikakvih opravdanja nije bilo što se u Glavnjači tako postupa.

Na zasedanju Narodne skupštine 29. februara 1928. godine, na dnevnom redu je bio pretres budžeta za 1928/29. godinu. Vlada je održala sednicu 28. februara pre podne i odlučila da Skupštini podnese hitan predlog o pomoći

oskudnim u hrani, tako da je Skupština, pored pretresa budžeta, imala da reši i pitanje pomoći gladnima.

Opozicija je, shodno najavi i očekivanju, na prvoj skupštinskoj sednici pokrenula pitanje Glavnjače, zloglasnog istražnog zatvora u centru Beograda. Povodom ovog pitanja reč je uzeo g. Sava Kosanović* iz redova Samostalne demokratske stranke Svetozara Pribićevića. On je bio sin Nikole i Marice Kosanović, najmlađe sestre Nikole Tesle.

Sava Kosanović

Gospodo narodni poslanici, ovo je već po treći put kako se sastala ova Skupština da mi pokrećemo pitanje beogradske Uprave grada i pokretaćemo ga sve dotle dok ne probudimo sve savesti da se dignu i uzbune protiv onog skandaloznog režima koji tamo vlada. Gospodo, ja vas upozoravam na odjek u stranoj štampi

* Sava Kosanović rođen je u mestu Plaški, 29. maja 1894. godine. Preminuo u 62. godini, 14. 11. 1956. godine, a sahranjen je 15. 11. 1956. na Novom groblju.

koji izazivaju skandali u Glavnjači. Nisu krivi za to oni koji to iznose, nego oni koji to zabašuruju i zataškavaju. Ako danas Narodna skupština primi predlog za anketu nad Glavnjačom, onda će ona time manifestovati pred celim kulturnim svetom da mi nemamo interesa da zabašurujemo ono što se tamo događa, nego da želimo da se sve iznese na videlo. Narodna skupština će time dokazati i to da se ne identifikuje sa onim zločincima koji nas sramote pred civilizovanim svetom.

Gospodo, ja sam se zainteresovao za ovu stvar kao čovek i u desetak dana sakupio sam jedan niz fakata, od kojih ću vam izneti samo najeklatantnije. Svi priznaju, da je Glavnjača jedna nehumana ustanova i da se po svojoj konstrukciji ne može ni zamisliti kao zatvor u prestonici jedne države koja reflektuje na ime kulturne države. U toj Glavnjači ima dvadeset prostorija u koje se 'apse.

U tih dvadeset prostorija ima prosečno preko trista hapsenika. I sada zamislite, molim vas, kako izgleda u jednoj prostoriji gde ima šest metara dužine i tri metra širine gde se nalazi po pedeset šest hapsenika!

Gospodo, oni svi koji imadu posla, koji su funkcioneri u toj nesretnoj Upravi grada, oni smatraju da im je dužnost da budu što nečovečniji na nesretnim ljudima, koji dođu tamo. Pa čak ni lekari nemaju humanog osećanja prema tim ljudima.

Postupanje sa pritvorenicima u Glavnjači

Gospodin Sava Kosanović je u svom daljem obraćanju naveo primere koji su govorili o odnosu zaposlenih u

Glavnjači sa pritvorenima i o brojnim zloupotrebama koje se tamo dešavaju.

Gospodin Rade Drainac,* jedan naš mladi i talentovani pesnik, dopao je u Glavnjaču i tamo ležao četrnaest dana. Trinaest puta se javio za lekarski pregled, jer se pojavila kod njega jedna teška bolest koja je počela da se razvija. Svaki put je bio odbijen, nije bio upućen lekaru, nego mu je g. Simić** kazao: „Baš vama inteligentnima želim da pokažem kakva izgleda Glavnjača.“

Rade Drainac

Pretrasi u stanovima vrše se noću protivno izričnim propisima Ustava i zakona, bez reversa na stvari koje

* Radojko Jovanović, umetničko ime Rade Drainac (1899–1943), srpski pesnik. U Glavnjači je izdržao kaznu od trinaest dana zbog nekog kafanskog izgreda.

** Života M. Simić, policijski pisar Uprave grada Beograda, za pomoćnika šefa opšte policije iste Uprave postavljen je 1927. godine ukazom Nj. v. kralja i rešenjem ministra unutrašnjih dela.